अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षकारले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

गुजरात राज्य र अरु

विरुद्ध

परेश नाथलाल चौहान

(सन् २०२४ को देवानी अपील नं. ४६१८)

१२ मार्च २०२४

[पामिदिघंटम श्री नरसिम्हा* र अरविन्द कुमार, जे.जे.]

विचारणीय विषय

मामिला दुष्कृत्य सम्भावित कार्यका लागि जीएसटी ऐनको धारा १५७ अन्तर्गत संरक्षण सम्बन्धी उच्च न्यायालयको अन्तरिम आदेशमा आएको टिप्पणीलाई हटाउने सम्बन्धी छ जसमा शुभ विश्वासको खण्डको रूपमा राज्यका अधिकारीहरूले खोज गर्दा उनीहरूको आचरण "हुन सक्छ" कि संरक्षण पाउने योग्य हुँदैन भन्ने उल्लेख छ।

शीर्षकहरू

केन्द्रीय वस्तु र सेवा कर ऐन, २०१७ - धारा १५७ - यो ऐन अन्तर्गत लिइएको कारवाहीको संरक्षण - उच्च न्यायालयद्वारा अन्तरिम आदेश, जवाफदेहीको निवास स्थलमा खोज टोलीको लामो समयसम्मको बसाइलाई अनधिकृत र गैरकानूनी भन्दै आलोचना - उच्च न्यायालयको टिप्पणी, शुभ विश्वासको खण्डको रूपमा धारा १५७ मा व्यवस्थित संरक्षण राज्यका

खोजकर्ताहरूले पाउन नसकिने भन्दै किनभने उनीहरूको आचरणले "हुन सक्छ" कि संरक्षणको हकदार हुँदैन भन्ने - यसलाई चुनौती दिइयो:

निर्धारण गरिएको: कानूनी कार्यकर्तालाई पनि शुभ विश्वासको बचाउको हकदार हुने - यसलाई न्यायिक निकायले निर्णय गर्छ - उच्च न्यायालयले कुनै पनि कानूनी कार्यकर्ताको विरुद्ध मामिला, अभियोग वा अन्य कानूनी कारवाही गरेको थिएन - उच्च न्यायालय शुभ विश्वासका खण्डहरूलाई नियन्त्रण गर्ने सिद्धान्तहरूबारे सचेत थियो र त्यसैले उनीहरूको असन्तुष्टि र दुःखलाई "हुन सक्छ" कि उनीहरूले संरक्षण पाउने छैनन् वा "हुन सक्छ" कि शुभ विश्वासको बहस स्वीकार गर्न गाह्रो हुन्छ भन्दै बुझाएको थियो - टिप्पणीहरू पूर्व निर्णयको प्रकृतिका थिए किनभने मामिला, अभियोग वा कानूनी कारवाहीको शुरुवात नै नहुँदै उच्च न्यायालयले संकेतित राय दिएको थियो - यदि यस्ता टिप्पणीहरू रहन्छे भने त्यसले त्यस निर्णयको अखण्डता र स्वतन्त्रतालाई असर गर्नेछ र अभियोग र बचाउलाई समान रूपमा प्रभावित गर्नेछ - उच्च न्यायालयको टिप्पणी हटाइएको छ किनकि प्रसङ्ग र उच्च न्यायालयका निष्कर्षहरू गलत थिए।

[अनुछेद ९-१२]

शब्द र वाक्यांशहरू - शुभ विश्वास - दायरा र परिधिः

निर्धारण गरिएको: कानूनमा रहेका शुभ विश्वासका खण्डहरू, अधिकार र कर्तव्यको शब्दावलीमा व्याख्या गरिए अनुसार कानूनी कार्यकर्तालाई सुरक्षाको व्यवस्था भनिन्छ - यस्ता व्यवस्थाहरू कानूनी अधिकार प्रयोग गर्ने अधिकारीहरूको विरुद्धमा मामिला, अभियोग वा कानूनी कारवाहीबाट बचाउन सार्वजनिक हितको मान्यतामा निहित छन् - यो सुरक्षा सीमित छ - यो कानूनी प्रयोजन र उद्देश्य हासिल गर्न इमान्दारिता र प्रवर्द्धनमा गरिएका कामहरूमा सीमित हुन्छ - धारा ३(२२) ले 'शुभ विश्वास' लाई लापरबाहीका साथ वा बिना गरिएको इमान्दारिपूर्वक गरिएको कामको रूपमा व्याख्या गरेको छ - ऐनको शुभ विश्वासको खण्ड बचाउको रूपमा हुन्छ - यदि सफलतापूर्वक दावा गरियो भने यसले कार्यलाई वैधानिक मात्र बनाउँदैन बरु कानूनी कार्यकर्तालाई कुनै पनि कानूनी कारबाहीबाट बचाउँछ - कानूनी कार्यकर्ताले शुभ विश्वासको बचाउ लिन्छ भने कार्य शुभ विश्वासमा गरिएको हो कि होइन भनि न्यायिक निकायले निर्णय गर्नुपर्छ - यस्तो जाँच वा परीक्षा कानूनी कार्यकर्ताको विरुद्धको मामिलामा मात्रै गरिन्छ जुन हरेक मामिलाका तथ्य र परिस्थितिहरूमा आधारित हुन्छ - सामान्य खण्डहरूको ऐन, १८९७ - धारा ३(२२) - केन्द्रीय वस्तु र सेवा कर ऐन, २०१७

- धारा १५७। [अनुछेद ८, ९]

उद्धृत मामिलाहरू

गुण्डला वेंकटेश्वरलु विरुद्ध आन्ध्रप्रदेश राज्य **[२००८] १२ एससीआर ६०८: (२००८) ९ एससीसी ६१३**; *आर्मी हेडक्वार्टर विरुद्ध सीबीआई* **[२०१२] ५ एससीआर ५९९: (२०१२) ६ एससीसी २२८ - उल्लेख गरिएको**।

ऐनहरूको सूची

केन्द्रीय वस्तु र सेवा कर ऐन, २०१७; सामान्य खण्डहरूको ऐन, १८९७।

शब्दकुञ्जीहरूको सूची

अपमार्जन; उच्च न्यायालयको अवलोकनको अपमार्जन; अन्तरिम आदेश; कानूनी संरक्षण; शुभ विश्वासको खण्ड; कानूनी कार्यकर्ता; संकेतित राय; अधिकार र कर्तव्यको शब्दावली; कानूनी कार्यकर्तालाई सुरक्षा; शुभ विश्वासको बचाउ।

मामिलाको उत्पत्ति

देवानी निकाय क्षेत्राधिकार: सन् २०२४ को देवानी अपील नं. ४६१८

अहमदाबाद स्थित गुजरात उच्च न्यायालयको मिति २४.१२.२०१९ को फैसला र आदेशबाट सन् २०१९ को एससीए न. १८४६३

पक्षहरूका लागि उपस्थिति

सरकारी वकिल दीपानुवित प्रियंका, अपिल्कर्ताहरूका लागि वकिलहरु।
राहुल नारायण, सुश्री हर्षिता मालिक, उत्तरदाताका लागि वकिलहरू।

सर्वोच्च न्यायालयको फैसला/आदेश

फैसला

पामिदिघन्तम श्री नरसिम्हा, जे.

१. अनुमति प्रदान गरियो।

२. हामीलाई उच्च न्यायालयको अन्तरिम आदेशको एक खण्ड अपमार्जन गर्न र पुनरावेदन खारेज गर्न आग्रह गरिएको छ किनभने हामीलाई भनिएअनुसार उत्तरदाता वर्तमान मामिलामा अधिकारीहरूको विरुद्ध कारवाही चलाउन इच्छुक छैन। हामीले यस अनुरोधलाई स्वीकार गरी यस पुनरावेदनलाई खारेज गरेका छौं।

३. अपमार्जन गरिनु पर्ने खण्ड भनेको उच्च न्यायालयको टिप्पणी हो कि जीएसटी ऐनको धारा १५७ अन्तर्गतको शुभ विश्वासको खण्ड राज्यका अधिकारीहरूलाई "हुन सक्छ" कि उपलब्ध नहुने किनकी उच्च न्यायालयअनुसार उनीहरूको आचरणले संरक्षणको हकदार हुन "सक्दैन"। हामीले उक्त खण्ड अपमार्जन गरेका छौं किनकी उच्च न्यायालयको प्रसंग र निष्कर्षहरू गलत छन्। हामी सम्बन्धित तथ्यहरू देखाएपछि यसको व्याख्या गर्नेछौं।

४. यो देवानी अपील गुजरात उच्च न्यायालयबाट जारी अन्तरिम आदेशबाट उत्पन्न भएको छ जुन धारा ६९ र १३२ सँगसमेत पढिने जीएसटी ऐनको धारा १३२ अन्तर्गत पक्राउबाट संरक्षणको आदेशको लागि उत्तरदाताद्वारा दायर रिट निवेदनमा जारी गरिएको हो। उच्च न्यायालयले अझै रिट

निवेदनको छानबिन गरिरहेको छ तर यस पुनरावेदनबाट चुनौती दिइएको अन्तरिम आदेशमा उत्तरदाताको घरमा खोज टोलीको लामो बसाइलाई अनधिकृत र गैरकानूनी भनी आलोचना गरेको छ। विषयवस्तु अझै उच्च न्यायालयमा विचाराधीन रहेको र उत्तरदाताले अधिकारीहरूको विरुद्ध कारवाही नगर्ने बताइसकेको हुँदा हामीले विषयको औचित्यमा प्रवेश गर्नु उचित देखिँदैन।

---

*१. "**१५७. यस ऐन अन्तर्गत लिइएको कारवाहीको संरक्षण।** -(१) यस ऐन वा यसअन्तर्गत बनेको नियमअनुसार शुभ विश्वासमा गरिएको वा गर्ने अभिप्रायले गरिएको कुनै पनि कुराको लागि राष्ट्रपति, राज्य राष्ट्रपति, सदस्य, अधिकारी वा अपील न्यायालयका अन्य कर्मचारी वा उक्त अपिल न्यायालयद्वारा अधिकृत गरिएका अन्य व्यक्तिहरूको विरुद्ध कुनै पनि मामिला, अभियोजन वा अन्य कानूनी कारवाही चल्ने छैन।*

(२) यस ऐन वा यसअन्तर्गत बनेको नियमअनुसार शुभ विश्वासमा गरिएको वा गर्ने अभिप्रायले गरिएको कुनै पनि कुराको लागि यस ऐनअन्तर्गत नियुक्त वा अधिकृत गरिएका कुनै पनि अधिकारीको विरुद्ध कुनै मामिला, अभियोजन वा अन्य कानूनी कारवाही चल्ने छैन।"

२. सन् २०१९ को विशेष देवानी आवेदन नं. १८४६३, मिति २४.१२.२०१९ को आदेश।

५. वास्तवमा, यस न्यायालयले पुनरावेदनमा मिति १६.०७.२०२१ मा सूचना जारी गर्दा निम्न आदेश जारी गरेको थियोः यस न्यायालयले गर्न खोजेको सीमित छानबिन यस आदेशबाट देखिन्छ र यसको पुष्टि निम्न कुराबाट हुन्छः

"अधिकारीहरूको आचरणलाई कुनै पनि हालतमा अनुमोदन नगरी, जुन कुरा हामीलाई सूचना जारी गर्न बाध्य बनाउँछ त्यो हो कि त्यस्ता अधिकारीहरूको विरुद्ध मूल निवेदकहरू वा उनीहरूका परिवारका सदस्यहरूबाट कारवाही चलाइए कानूनी संरक्षण बचाउ हुन सक्दैन भन्ने अवलोकन गरिएको छ र यस्तो अवलोकन अधिकारीहरूको अनुपस्थितिमा गरिएको छ।

जारी भएको सुचना उल्लिखित पक्षमा मात्र सीमित छ, छ हप्तापछि फर्काउनु पर्नेछ।"

६. उच्च न्यायालयको आदेशको २८ औं अनुच्छेदमा अधिकारीहरूलाई कानूनी संरक्षण उपलब्ध गराउनु हुँदैन भन्ने कुरा उल्लिखित छ र यसैको प्रतिलिपि उद्धृत गर्नु उचित हुन्छ।

"२८. अन्त्यमा न्यायालयले जीएसटी ऐन अन्तर्गत अधिकार प्रयोग गर्ने निकायहरूलाई चेतावनी दिन सक्छ। जीएसटी ऐनको धारा १५७ को उपधारा (२) ले भनेको छ कि यस ऐन वा यसअन्तर्गत बनेको नियमअनुसार शुभ विश्वासमा गरिएको वा गर्ने अभिप्रायले गरिएको कुनै पनि कुराको लागि यस ऐनअन्तर्गत नियुक्त वा अधिकृत गरिएका कुनै पनि अधिकारीको विरुद्ध कुनै मामिला, अभियोजन वा अन्य कानूनी कारवाही चल्ने छैन। कुनै पनि कानूनी प्रावधानमा परिकल्पना गरिएको र भारतको संविधानको लेख २१ अन्तर्गत नागरिकहरूको मौलिक अधिकारको उल्लङ्घन गर्ने यस्तो कुनै पनि कारवाही यस धारा अन्तर्गत संरक्षित हुन सक्दैन। कुनै पनि कारवाही शुभ विश्वासमा गरिएको भनिन सक्छ यदि अधिकारी अन्यथा यसरी अधिकार प्राप्त छ र उसले आफ्नो अधिकारको दायरा नाघ्यो भने। तर वर्तमान जस्तो मामिलामा जहाँ अधिकारीकृत खोज र बरामद गरिनुपर्ने सामानहरू,

कागजातहरू, पुस्तकहरू वा वस्तुहरूको लागि थियो र सम्बन्धित अधिकारीले व्यक्तिको खोज र अनुसन्धानमा रूपान्तरित गऱ्यो जुन कुनै पनि कानूनी प्रावधानबाट बचाइएको थिएन भने शुभ विश्वासमा त्यस्तो कारवाही भएको स्वीकार गर्न गाह्रो हुनसक्छ। जीएसटी ऐनको धारा १५७ अन्तर्गत यस्तो कारवाहीको संरक्षणले करदाताहरूको लागि आतंकको शासन लाद्न सक्छ।"

७. उल्लिखित अनुच्छेदमा, उच्च न्यायालयको विचारमा जीएसटी ऐनको धारा १५७ अन्तर्गतको शुभ विश्वासको खण्डको प्रकृतिमा रहेको परिकल्पित संरक्षण अधिकारीहरूले "हुन सक्छ" कि पाउन सक्दैनन्। यही त्यो मामिला हो जसको बारेमा हामी चिन्तित छौं र हामी यसमाथि विस्तारै छलफल गर्नेछौं।

८. "अधिकार र कर्तव्यको शब्दावली" मा व्याख्या गरिएअनुसार शुभ विश्वासको खण्ड भनेको कानूनी कार्यकर्तालाई दिइने एउटा सुरक्षाको प्रावधान हो। यस्ता प्रावधानहरू कानूनी कार्यकर्तालाई अभियोग वा कानूनी कारवाहीबाट बचाउन सार्वजनिक हितको मान्यतामा आधारित छन्। यस्तो सुरक्षा सीमित छ। यो इमान्दारिताका साथ र कानूनी उद्देश्य र लक्ष्य हासिल गर्न संचालित कामहरूमा सीमित छ। सामान्य खण्डहरूको ऐन, १८९७ को धारा ३(२२) ले लापरवाहीका साथ वा बिना गरिएको इमान्दारीपूर्वक गरिएको कार्यलाई "शुभ विश्वास" को रूपमा उत्तम रूपमा व्याख्या गरेको छ।[३] कानूनी अधिकार प्रयोग गर्ने अधिकारीहरूको विरुद्ध मामिला, अभियोग वा अन्य कानूनी कारवाहीबाट सुरक्षा प्रदान गर्ने ऐनहरूमा रहेका शुभ विश्वासका खण्डहरू आफ्नै प्रकृतिले सीमित छन्, त्यतिमात्र र अझै पर होइन। यस न्यायालयका थुप्रै निर्णयहरूले शुभ विश्वासको परिधि र दायराको व्याख्या गरिसकेका छन्,[४] जसलाई यहाँ फेरि प्रस्तुत गर्नु आवश्यक छैन।

९. यसर्थ कुनै पनि ऐनमा शुभ विश्वासको खण्ड एउटा बचाउ हुनेछ। यदि यसलाई सफलतापूर्वक दावा गरिन्छ भने यसले न्यायोचित मात्र बनाउँदैन बरु कानूनी कार्यकर्तालाई कुनै पनि कानूनी कारवाहीबाट बचाउँछ। यदि

कुनै कानूनी कार्यकर्ताले उसको विरुद्ध लगाइएको मामिला, अभियोग वा अन्य कानूनी कारवाहीमा शुभ विश्वासको बचाउ लिन्छ भने कार्य शुभ विश्वासमा गरिएको थियो कि थिएन भनी विचार, निर्णय र निर्धारण गर्ने न्यायालय वा न्यायिक निकायको हुन्छ। यस्तो छानबिन, अनुसन्धान वा परीक्षा कानूनी कार्यकर्ताको विरुद्धको मामिलामा मात्रै गरिन्छ। कारवाही शुभ विश्वासमा गरिएको थियो कि थिएन भन्ने विषयको छानबिन हरेक मामिलाका तथ्य र परिस्थितिहरूमा आधारित हुन्छ भनी यस न्यायालयले फैसला गरिसकेको छ।५

३. सामान्य खण्डहरूको ऐन, १८९७ को धारा ३(२२) ले 'शुभ विश्वास' लाई यसरी परिभाषित गरेको छः

"३. परिभाषाहरू।- यस ऐनमा, र यस ऐनको प्रारम्भपछि बनेका सबै केन्द्रीय ऐनहरू र नियमावलीहरूमा, विषयवस्तु वा प्रसंगमा कुनै विरोधाभाष नभएसम्म,-

(२२) कुनै कुरा "शुभ विश्वास" मा गरिएको मानिनेछ जहाँ यो वास्तवमा ईमान्दारीपूर्वक गरिएको छ, चाहे त्यो लापरवाहीका साथ गरिएको होस् वा नहोस्;"

४. हेर्नुहोस् गुण्डला वेंकटेश्वरलु विरुद्ध आन्ध्रप्रदेश राज्य, **[२००८] १२ एससीआर ६०८**: (२००८) ९ एससीसी ६१३, अनुच्छेद २२ र २३;

आर्मी हेडक्वार्टर विरुद्ध सीबीआई **[२०१२] ५ एससीआर ५९९**: (२०१२) ६ एससीसी २२८, अनुच्छेद ६९-७८

१०. उपरोक्त सन्दर्भमा नै, हामीले उच्च न्यायालयले अनुच्छेद २८ मा गरेको टिप्पणीको परीक्षण गरेका छौं। उच्च न्यायालयले कानूनी कार्यकर्ता विरुद्ध कुनै मामिला, अभियोग वा अन्य कानूनी कारवाही चलाएको थिएन। हामीलाई शुभ विश्वासका खण्डहरूलाई नियन्त्रण गर्ने सिद्धान्तहरू प्रति उच्च न्यायालय सचेत थियो भन्ने कुनै शंका छैन र यसैले उसले यस्ता अधिकारीहरू "हुन सक्छ" कि संरक्षित नहुन्छन् वा शुभ विश्वासको बहस स्वीकार गर्न "गाह्रो हुन सक्छ" भनेर आफ्नो असन्तुष्टि र दुःख व्यक्त गरेको हो। हाम्रो विचारमा यी टिप्पणीहरू पूर्व-निर्णयको प्रकृतिका छन्। किनभने मामिला, अभियोग वा कानूनी कारवाहीको शुरुवात भएको नै थिएन कि उच्च न्यायालयले संकेतित राय व्यक्त गरिसकेको थियो। यदि यस्ता टिप्पणीहरू रहन्छे भने ती त्यस निर्णयको अखण्डता र स्वतन्त्रतालाई प्रभावित गर्नेछन् र अभियोग र बचाउलाई समान रूपमा प्रभावित गर्नेछन्।

११. हामी यसभन्दा अझै केही भन्दैनौं र देशको नागरिकको जवाफदेहिताको अधिकारलाई पुनः दोहोर्याउँछौं, जसका लागि उसलाई उसको उपलब्ध कुनै पनि कानूनी उपचारलाई शुरू र अपनाउन अधिकार छ, र त्यस्ता कारवाहीमा कानूनी कार्यकर्तालाई पनि शुभ विश्वासको बचाउ लिन अधिकार छ। त्यसको निर्णय गर्नु न्यायालयको कार्यक्षेत्र हो।

१२. मालथको अवलोकनमा, हामी अनुच्छेद २८ लाई अपमार्जन गरी यस पुनरावेदनलाई निपटान गर्दछौं।

शीर्षकहरू तयार गर्ने: निधि जैन

मामिलाको नतिजा:पुनरावेदन खारेज।

५. उदाहरणको लागि, हेर्नुहोस् *आर्मी हेडक्वार्टर* (माथि उल्लेखित), अनुच्छेद ७६-७८।